

Статията на тема: „Конспиративни теории и национална идентичност: българските дистопии“ се публикува с подкрепата на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по проект (Договор № КП-06-НП7/29 от 08.12.2025 г.), одобрен в конкурсната сесия „Българска научна периодика – 2026“ за издаване на рецензираното научно сп. „Медии и език“ (ISSN 2535-0587). Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на материалите.

Конспиративни теории и национална идентичност: българските дистопии

Милена Галунска

Нов български университет
milena.t.galunska@gmail.com

КЛЮЧОВИ ДУМИ

дистопия
пропаганда
конспирация
национализъм
власт
религия
секта

РЕЗЮМЕ

Текстът анализира два съвременни български дистопични романа – „2084-та“ на Владимир Левчев и „Екс орбита“ на Васил Георгиев, и проблемите, които те разглеждат. И двата романа осмиват начина, по който корумпираната власт използва конспиративни теории, дезинформация и националистка пропаганда, за да контролира по-лесно населението. Специално внимание е обърнато на религията, по-конкретно формирането на сектите и употребата им като способ за прокарване на идеология.

Дистопията е сред жанровете в литературата, които най-успешно успяват да осмеят политическата реалност. Посредством смесването на елементи от настоящи и минали общества, авторите конструират сатира, която има претенцията да послужи като прогноза за потенциалното развитие на държавата.

Как изглеждат тези идеи в български контекст?

Ако западните дистопии се опитват да отговорят на въпроса как би изглеждало тоталитарното общество на Америка или на Великобритания, то в България не се обръщаме към литературата, за да търсим отговор. Това, което отличава

източноевропейската дистопия, е, че романите не могат да послужат просто като зловеща прогноза на едно въобразено тоталитарно бъдеще поради факта, че авторите, писали тези романи, помнят тоталитарното минало на своите общества и публикуват в контекста на прясната обществена памет. Заради това родната дистопия след 1989 г. приема повече вид на сатира на настоящето, чието действие се развива в бъдещето.

Когато Оруел написва своята сатира на тоталитарното общество – „1984“, българската литература е била под тоталитарна власт. Като първи завършени дистопични български романи Милена Кирова отбелязва „Платото“ на Владимир Свинтила, написан през 60-те години на XX в., но публикуван за първи път чак през 2012 г., и „Смърт в раковината“ от Агоп Мелконян, предаден за публикуване през 1989 г., но отпечатан едва през 1994 г. (Кирова, 2024, с. 95-96) Следват наченки на дистопично писане през 90-те до същинската поява на жанра през първото десетилетие на XXI в. А романите от този период, сочени като примери за дистопии, които чрез едно фиктивно бъдеще разглеждат актуални проблеми за обществото ни, са два – „2084-та“ на Владимир Левчев и „Екс орбита“ на Васил Георгиев.

Действието и в двата романа се развива в близкото бъдеще в България, където замърсената околна среда и капитализмът сериозно са влошили качеството на живот в целия свят. По този начин авторите критикуват съвременното корумпирано общество. При това обаче обектът на критиката им е рязко различен. В „2084“ Левчев излиза от родната територия, но в желанието си да обхване глобални проблеми, темите, които засяга, изглеждат повърхностно представени, а на героите им липсва дълбочина. Васил Георгиев, от своя страна, е съсредоточил вниманието си изцяло върху съвременното българско общество, което прави сатирата му много по-отчетлива и с разчетима мишена, стига читателят да не се загуби в сложния сюжет и дългия низ от случки.

Конспиративните теории, фалшивите новини и „пророческата книга“

„2084-та“ е изграден на базата на опозициите там – чуждо, град – село, бедни – богати, морални – неморални. Сюжетът проследява живота на двама братя. Единият, Слав, е затворен и неразбран особняк. Православен християнин в общество, в което религията е забравена, и грамотен в свят, в който хората са неспособни да четат, думата писател означава робот, който пише софтуерни програми. Другият брат, Миро, е успешен и харизматичен мафиот в родния Монтанатаун, 20-милионен град, намиращ се в пустините на средна Евразия, на юг от Дунав. Схемата с двама братя,

единият от които емигрира, а другият остава, Левчев вече е използвал в стихосбирката си „София под луната“ от 1991 г.

В „2084-та“ България не се споменава директно, защото в контекста на романа България, а и която и да е друга държава не съществува. Монтанатаун е „криво огледало на всяка бандитска страна, обобщен образ на България-Афганистан-Колумбия-Ангола“, както го описва Йордан Ефтимов в рецензията си на романа (Ефтимов, 2009). Светът е разделен на бедни провинции и богатия Град на безсмъртните. Всички провинции са обединени във федерацията на Съединените световни държави (ССД). Целият този свят е контролиран от петте големи корпорации, които снабдяват хората с кислород и вода и контролират всеки един аспект от тяхното съществуване, включително сънищата им. Официалната религия, която би следвало да изповядват хората, е тази на реалното християнство. Единствените открито практикуващи реални християни се намират в Града на безсмъртните, останалите, които живеят в смъртните територии, масово са спрели да изповядват религиите си, а ученията на реалното християнство отхвърлят като нещо маловажно.

В „2084-та“ хората гледат на Слав като на особняк, заради способността му да чете. Четенето е безсмислено занимание, която не може да ти донесе нищо полезно. Идеята за лесно контролируемо, невежо и неграмотно общество не е оригинална за дистопичния жанр, напротив. Среща се в редица романи като „Разказът на прислужницата“ на Атууд, но и в много по-ранните „451 градуса по Фаренхайт“ на Бредбъри и „1984“ на Оруел. Загубили способността си да четат и пишат, хората стават неспособни да поставят под въпрос действията на управляващите и да критикуват статуквото.

В желанието си да избяга от източноевропейското гето, което е Монтанатаун, и да срещне други високо морални, грамотни християни Слав заминава за Града на безсмъртните. Там той е въведен от адвоката Томас Елиът. Да не се бърка с писателя Томас Елиът, но да се обърне внимание на препратката към епиграфа на романа взет от „Кухите хора“ на Т. С. Елиът:

По тоя път светът завършва
по тоя път светът завършва
по тоя път светът завършва
не със взрив, а с хленч.
(Елиът, Т. С., 1993)

Преводът е на Цветан Стоянов. В „2084-та“ Владимир Левчев не е счел за нужно да послужи българския читател с превод на финалното четиристишие от поемата, въпреки че е един от преводачите на творчеството на Елиът на български и е сред съставителите на сборника, в който присъства Цветан-Стояновият превод.

Кръщавайки водача в Града на безсмъртните Томас Елиът, Левчев за пореден път в романа пояснява очевидното. Безсмъртните граждани на Града на безсмъртните са кухите хора. Те са бледи, с очи с белезникав цвят, които уморено, без емоции се носят из кухите си домове. Домовете им са буквално кухни, тъй като фасадата и интериора представляват холограмен образ.

Всяка метафора в романа е буквализирана, а всеки детайл от ежедневието на героите – пояснен и преобяснен. Което от своя страна прави анализа излишен. Този буквализъм започва със заглавието – „2084-та“ е очевидна препратка към „1984“ на Джордж Оруел, с което веднага трябва да станат ясни претенциите на автора относно жанровата принадлежност на романа. Метафорите лишени от метафоричност, или по-точно – от искрата на неочакваното в живота свежа метафора – продължават. Ето как Левчев описва останките от Ню Йорк:

Това бяха каньоните на Манхатън. В тях живееха банди, превърнали се в племена. Всеки небостъргач си имаше собствено племе. Тези племена не можеха дори да разбират човешкия език. И не можеха да си разбират диалектите помежду си. Бяха като народа на Вавилон сред руините на своята арогантна кула. (Левчев, 2084-та, с. 67)

Зад тази метафора за бъдещето прозира настоящето на Ню Йорк, град населен с имигранти. Визията на имигранта кореспондира с образа за имигранта, който един типичен републиканец се опитва да тиражира – престъпни племена, които не говорят човешкия английски език. Алюзията с Вавилон е буквализирана. Дори и мързеливият читател няма да изпусне да направи връзката, че в желанието си да постигне прогрес и метафорично да достигне Бог, вертикалния мегаполис Ню Йорк, Западната цивилизация въобще, е рухнал. Останали са само неговите порочни строители, които даже не могат да се разберат.

Въпреки че метафората за Вавилонските кули в „2084-та“ е напълно опропаствена, в есето си „Вавилонска кула ли строим? (За разбъркването на езиците и словото)“ Левчев предлага много по-интересен паралел между съвременното ни и мита за Вавилонската кула. Тезата му е, че не говоренето на различни езици е пречка за разбирането в днешното общество, а отказът на хората да се изслушват и да разберат чуждата гледна точка. С други думи, неспособността на хората да водят диалог (Левчев, 2021). Тази идея може да се види и в романа, където героите просто са спрели да комуникират, да водят дискусии и да разсъждават критично. Така че

дистопията на Левчев има много по-едра мишена от концепцията за тоталитарно общество. Той атакува либералното развитие на западната цивилизация, която става все по-атомизирана и дисоцирана.

Реалното християнство, което се изповядва в тази утопия, осмива повърхностния начин, по който хората изповядват действителни религии, в частност протестантския евангелизъм. Въпреки че другите религии не са официално забранени, на изповядването им не се гледа с добро око. Смъртните преселници в Града на безсмъртните, които не са реални християни, са длъжни да демонстрират религиозната си принадлежност посредством малки холограмни знаци, прожектирани на вратовете им. Подобно на евреите в Третия райх, които трябва да носят звездата на Давид на дрехата си, маркирането на „различния“ е основен белег за едно тоталитарно общество, което желае да унифицира населението си. Ролята на реалното християнство е да уеднакви хората чрез налагането на строги закони и морални ценности, които трябва да се спазват. Написаното в Библията се приема буквално, а Бог е равен на закона.

Един от бележите за медийно неграмотно общество, каквото е българското, е вярата в конспиративни теории. Обикновено целта на конспиративните теории е да се наруши вярата в правителството или в хората с авторитет. За да се направи това, населението бива заливано с фалшива информация по важни теми, която трябва да докаже, че обикновеният човек бива лъган от управляващите. Той трябва да се превърне в жертвата, но и да вярва, че има самочувствието, че без нужното образование разбира света по-добре от експертите в която и да е област. Обикновено конспиративните теории са поднесени по лесно смилаем начин и предоставят прост прочит на сложни концепции, които необразованият човек няма търпението и желанието да проумее.

Заради масовата неграмотност, описана в „2084-та“, писаният текст не бива цензуриран. Който има търпението, желанието и е способен да чете, може безпроблемно да открие информацията, която му е нужна. Много малко обаче изпитват потребността да го направят. Масово хората се информират чрез инфомършали, тоест реклами, които показват колко добре петте големи корпорации контролират бедните провинции. Дори сред безсмъртните цари масовата неграмотност. Те приемат литературни произведения под формата на шоу програми. За исторически факт приемат написаното в художествен текст.

При разговори с колегите си в Града на безсмъртните Слав постоянно чува едно непознато му за него име – Николае Карпатия, самия антихрист. Като добър познавач на историята той не разбира как е възможно да съществува историческа фигура, за която не е чувал. Колкото повече разпитва, толкова повече пробойни вижда в мнимия исторически разказ. Николае Карпатия е представен като лидера, започнал Третата световна война (след края на която настъпил краят на историята и

се е установил действащият режим в романа). Слав обяснява, че Третата световна война е започнала като религиозен конфликт между християнския Запад и мюсюлманския Близък изток. Директен паралел със действителността след 11 септември 2001 г. и страховете на хората от възможното ескалиране на борбата с тероризма. Колегите на Слав обаче са единодушни, че Третата световна война се е водила от четиримата конници – фикционалният Николае Карпатия, реалните Хитлер и Сталин, и Смъртта. Когато Слав обръща внимание на факта, че Хитлер и Сталин са живели през XX в., а не през XIX в. и са участници във Втората световна война, не в Третата, безсмъртният му колега даже не го удостоява с внимание. Авторът на романа представя онова съзнание, което е под властта на конспиративните теории и не се поддава на никаква аргументирана дискусия, вярвайки сякаш в абсурдни за образования човек идеи.

Правейки своето собствено проучване, Слав разбира, че „Изоставените“, книгата, която се смята за доказателство за съществуването на Николае Карпатия, е серия от художествени романи, писани преди събитията от Третата световна война. Романите били известни сред евангелистите, които ги смятали за пророчески.

Беше фантастична история в популярен стил за края на света. Описваше се Краят на света, както би могъл да се случи през 21. век, ако се сбъднат всички пророчества от Откровението на Йоан. Разбира се, пророчествата бяха тълкувани в контекста на личните политически и религиозни възгледи на авторите на романа... (Левчев, 2084-та, с. 119).

Николае Карпатия, име микс от имената на Николае Чаушеску и на планината, родина на Дракула, бил злият президент на Румъния. Благодарение на суперсилата си да манипулира населението, с която ги карал да виждат фактите като измислица и измислицата като факти, той наложил контрол. В този разказ се тиражира версията, че Николае Карпатия е преправил съществуващите исторически източници, заради което и реалните християни не вярват на историческите източници. Той убедил хората, че не се нуждаят от оръжия, за да се защитават, след което започнал война срещу тях, заедно с бойните си другари Хитлер и Сталин. Накрая четиримата конници били победени от армията на доброто, предвождана от Супермен, Спайдърмен и Джеймс Бонд (липсва само Мики Маус).

Всичко това може да звучи абсурдно, но повечето конспиративни теории звучат налудничаво и въпреки това има хора, които вярват в тях. С книгата „Изоставените“ Левчев настоява, че дори образованите хора не са имунизирани срещу манипулация и дезинформация.

Постепенно Слав започва да се съмнява във всичко, което знае. „Малкото истински факти са потопени в море от виртуални фантазии, море от сънища, които също

приемаме за истина“, пише той до брат си. Като опознава Града на безсмъртните, той все повече и повече започва да прозира двуличието на привидно перфектното общество. В един епизод в книгата е описано как учител е убит заради подозрения за педофилия. Доказателство, за които е фактът, че учителят е католик, а те били известни с педофилията си. Притеснен за здравето на децата, някакъв „буден“ гражданин решава да се „справи“ с проблема като застрелва със снайпер учителя под претекст, че учителят мастурбирал на задната седалка на училищен автобус. При изстрела било засегнато и едно от децата в автобуса. Докато е в опасност за живота, майка му благодари на човека, който е вкарал детето ѝ в кома. Този схематичен гротесков епизод обаче представлява само обобщение от непрекъснато появяващи се из американските медии новини за стрелба по случайни жертви.

По-нататък се казва, че абортът се смята за сериозно престъпление и подлежи на строги наказания. За да се бори с бедността обаче, правителството стерилизира населението, а в Града на безсмъртните гражданите са съветвани да се борят със сексуалното си желание като се кастрират. Методите за стерилизация напомнят на политиката на Индира Ганди от 1975–1977 г. за ограничаване на населението, при която представители на по-бедната прослойка в Индия са били кастрирани в замяна на помощи. Данните сочат, че само през 1977 г. 8 млн. души са били кастрирани на територията на Индия. (Johnson, 2016) В Америка, в различни периоди от XX в., също мога да се намерят примери за политики за стерилизация, насочени срещу представители на малцинствата и хора с различни заболявания. (Stern, 2016)

Криейки се зад мнимия морал и доктрината на реалното християнство, безсмъртните извършват неща, които доказват, че те по никакъв начин не се вълнуват от околните. Те сляпо и без емоция следват закона и онова, което смятат за морал.

В много отношения реалното християнство напомня религията, описана в „Разказът на прислужницата“ на Атууд. И двете служат на едно тоталитарно правителство, за да могат с проповеди за морал да оправдаят престъпленията, които управляващите извършват спрямо населението. Чрез религия те също така подтикват гражданите да влязат в нормата, за да бъдат по-лесно контролирани и прибегнат до саморазправа, ако открият престъпление, тоест някой излязъл от тази „благоприлична и високоморална“ норма.

В последната си част сюжетът на „2084“ подлежи на бързо и рязко развитие. Миро, братът мафиот, е убит, а Слав се влюбва в своя колежка и се оставя да бъде въведен в религиозна секта. Образът на колежката на Слав – Марая, изглежда е вдъхновен от Джулия от „1984“. Колежката, в която главния герой се влюбва и която му показва алтернатива на утопично тоталитарното съществуване. Но докато Джулия е възприемана като сексуален обект с бунтовнически наклонности, Марая е

асексуална, а бунтът, който тя си позволява, е духовен, присъединявайки се към сектата и отказвайки да живее спрямо статуквото на Града на безсмъртните.

Сектата, в която Марая инициира Слав, се нарича Портал към безкрая. Всъщност Слав не вярва напълно в ученията на сектата, но подтикнат от мъката след смъртта на брат си и цялостната си депресия в Града на безсмъртните, той сляпо следва жената, в която се е влюбил преди няколко дни. Членовете на Портал към безкрая се самоопределят като християни, но за тях Исус Христос е „важен извънземен посланик“ (Левчев, 2084-та, с. 182).

Дейността им се състоеше главно в търсенето на доказателства за съществуването на извънземна цивилизация, която някога, в далечното минало, е посяла живота на Земята и която би могла да спаси хората някой ден. Те търсеха доказателства за друг свят. Те вярваха, че такива пътеки съществуват – или през собствените им сънища, или чрез виртуалното пространство, където беше складирана цялата човешка информация. (Левчев, 2084-та, с. 183).

Извънземният елемент от учението на сектата е това, което противоречи на ученията на реалното християнство, тъй като то отхвърля проучванията на Космоса като антирелигиозни. Много секти и групи от хора, особено в Америка, държава, която инвестира в космически проучвания, вярват в извънземен живот, доказателствата за който правителството крие от хората. Така че не е изненадващо, че в центъра на Портал към безкрая се крие космически скептицизъм. Лидерът на сектата се нарича Омега и въпреки че Слав не подкрепя напълно нещата, който казва, не може да отрече харизмата, която Омега притежава.

В хода на романа идеята за сънищата става все по-важна и важна. Над сънищата е наложен контрол – от една страна с хапчетата „ХС“ (Хубави сънища), от друга със загатването, че сънищата на хората са следени. Кулминацията е в края. След като се присъединява към сектата, Слав започва да разговаря с хора от миналото насън. Самата секта съществува благодарение на това, че извършва работа за компанията за хапчета „ХС“. Една от дейностите, която извършват, е насън да промотират хапчетата за сън на хора от миналото.

Те бяха инструктирани да говорят с хората от миналото за идеалното бъдеще, за земния рай, построен от обединените народи. И след това да им предлагат чудотворните хапчета. (Левчев, 2084-та, с. 193)

Въпреки че темата за сънищата е заемала място в сюжета, край на романа изглежда прибързан и претупан. След сън, който е имал лидерът на сектата, сън, в който той вижда покойната си любима, която го приканва да се присъедини към душата ѝ,

която се рее на космически кораб, пътуващ към планетата Сириус, предполагаемото родно място на хората, Омега приканва останалите членове на сектата да се самоубият, за да може душите им заедно да се реят в летящия космически кораб. Слав не иска да умре, но тъй като Марая иска, а той не иска да живее без нея, той изпива смесицата от водка и течен барбитурат (лекарство със сънотворно и наркотично действие), заедно с членовете на сектата. Романът завършва с уверяването, че душата на Слав е достигнала до космическия кораб, където е посрещнат от покойния си баща и където ще бъде с Миро и Марая.

Читателят не би могъл да очаква хепиенд, но не би могъл да очаква и да бъде оставен в състояние на безсмислие. Главният герой с присъщата си пасивност (от самото начало се разбира, че единственото, което умее, е да чете, и че всичко му се случва благодарение на грижите положени от по-малкия му брат) е неспособен да реши проблемите си, заради това се оставя на желанията на любимата си и се самоубива, без дори да го иска. Ако Слав беше взел решението да се самоубие сам, може би Левчев щеше да успее да направи по-добър коментар за усещането за безсмислие в съвременния високотехнологичен свят. Или пък ако, вместо ненужните повторения, описващи средата на героите, в романа се обръщаше малко по-голямо внимание на сектата, спираше се поглед върху настроенията вътре в нея и се показваше истинското индоктриниране, водещо до самоубийство, вместо бездушното „ако ти скачаш, скачам и аз“, край на романа щеше да бъде много по-въздействащ.

Ако наистина приемем „2084“ за най-сполучливият дистопичен роман, написан от български автор към 2009 г., както я описва критиката (Ефтимов, 2009), то не следва ли да се запитаме само на това ли е способна българската дистопия – сатиричен поглед на мечтите на имигранта, който напуска бедната си мафиотска родина, заради студения, стерилен, но подреден и илюзорно просветен Запад. Предвид претенциите на романа да осмее настоящето, картината, изобразяваща българското общество, изглежда повърхностна и непълна. Въпреки че една част от романа се развива в това, което би трябвало да е България, фокусът пада върху преекспонираната Америка, а погледът към останалите части на света прилича повече на гледната точка на Запада за Изтока.

В Монтанатаун липсва гледната точка на обикновения човек. Обществото се дели на богати неморални мафиоти и бедни неморални просяци и работници. И бедните, и богатите нямат културни особености, липсва им човечност. Това се дължи на факта, че основната идея на романа е, че светът е приключил през 2060 г. – как точно не става ясно. Фактът, че така е предрекъл Нютон, трябва да послужи като достатъчно задоволително обяснение. По тази логика романът показва човечеството след въображаем край на света през погледа на човек, роден в годината на залеза на човечеството. Целият роман описва Елиътския хленч. Това много удобно лишава

автора от необходимостта да коментира българското общество отвъд корупцията и мафиотщината, а американското – отвъд лицемерието.

Всеобщият български разум-организъм

Романът „Екс орбита“ на Васил Георгиев, публикуван през 2016 г., може да се разгледа като антипод на „2084-та“. Докато Левчев повърхностно коментира световни проблеми, Георгиев, чрез сложно изградено повествование, изгражда сатира, която се спира конкретно върху българската народопсихология. Вместо бездушни мафиоти с бедняци, служещи за фон, в „Екс орбита“ всеки един герой успява да допринесе за изграждането на плътна картина, в която препратките към българското общество са толкова много, че на първи прочит нещо неминуемо остава пропуснато.

Действието отново се развива в бъдещето, този път през 2097 г., в Западна България. И в двата романа темата за религията и сектанството е катализатор на сюжета. И двата романа започват с пътуване на запад, с разликата, че „Западът“ на Пемпо (главния герой в „Екс орбита“) е 55 км от София, посока Сърбия.

Пемпо, подтикнат от сестра си Марион, напуска апартамента си в мръсната София, за да разбере какво е останало от къщата им в Самоград, оставена им в наследство. Самоград се намира „в края на държавата, до границата, в онзи изолиран регион, за който не се чуваше нищо“ (Георгиев, 2016, с. 9). Друг споменат топоним е миньорският град Света Петка, където всеки ден влаковете всмукват местните, за да ги откара до центъра на столицата, а възлицата (или кюмюра, както също се среща в книгата) са в изобилие. Паралелите с миньорския град Перник, намиращ се на 30 км. от София, са очевидни.

Докато Монтанатаун от „2084-та“ може да е който и да е провинциален град в корумпирана държава, то Самоград и Света Петка са си автентично български. Множество детайли в романа като циганите, които продават контрабандна стока и кренвирши с неустановен произход по пътя, както и известните мекици на гарата на Света Петка, идеята за които крепи Пемпо, докато той пътува със своето колело, придават на романа българския колорит, който липсва в „2084-та“.

Малко след пристигането на Пемпо и Марион в Самоград, Марион изчезва. Докато търси сестра си, Пемпо попада между конкуриращите се секти на трансменталистите и последователите на Бялото учение. Последвалите случки трудно биха могли да бъдат синтезирани. Както казва Ангел Игов за романа: „Смело можем да кажем, че „Екс орбита“ е изпълнен с толкова действие, колкото не бихте открили в цялото творчество на други съвременни наши писатели.“ (Игов, 2016) Случките преминават от една в друга, а мотивацията на героите постоянно се

променя. Миглена Николчина и Александър Къосев в разговор, посветен изцяло на „Екс орбита“, определят книгата като пикаресков роман. „Сюжетът се движи от сензационен епизод към нов сензационен епизод и, така да се каже, елементарната драматична динамика на сюжета не е постигната“, казва Къосев. (Николчина, Къосев, 2017)

В своята същност идеологиите на сектите са много сходни. И двете секти смятат, че българите са носителите на разума на универсалния човешки род. Че всички хора на планетата са произлезли от българите и когато умрат, се събират обратно във „Всеобщия български разум-организъм“. Това, което ги отличава едни от други е, че трансменталистите имат претенциите, че са част от секта на учени. Те не вярват в Бог, а само в неща, които, както те твърдят, могат да бъдат научно доказани. С помощта на специална машина, наречена Агрегат, позволяват на съзнанието си да се свърже с Разума, за да научат какво се е случило в даден момент. За да постигнат това, те изпадат екс-орбита – състояние, при което човек успява да се отдели от орбитата на неговата, предопределена от Разума, същност и да се съедини с Всеобщия разум. Този Агрегат се намира в централата на сектата (наричана Сектор), разположена на хълм, недалеч от Самоград, построена върху предполагаемо тракийско селище от Княгинята. Княгинята е идеологът визионер на сектата.

В края на двадесети век тя създава тайна организация, която поставила началото на учението за Разума – система от ценностни знания, основани върху Новата етика. Според учението само в своето единство с Разума човекът ще бъде творец на природата и ще изгради красотата на вечното. Нарекла това начало единство-творчество-красота и успяла да отпечата тази идея в главите на най-малките – на децата. (Георгиев, 2016, с. 79)

Няма да сбъркаме, ако кажем, че прототип на образа на Княгинята е Людмила Живкова. Ученията на Княгинята напомнят на политиките на Живкова за естетическо възпитаване на населението. Като председател на Комитета за култура и изкуство Живкова си поставя за цел да възпитава естетически населението, да създаде благоприятни условия за развитие на „творческото начало, което носи всеки човек“ (Скрински, 2021)

В романа образът на Княгинята не копира напълно този на Людмила Живкова. Въпреки това приликите са достатъчно красноречиви. Произходът на Княгинята е описан по следния начин:

(...) Княгинята е дъщеря на незаконния син на един български цар. Царят бил германец, от стар благороднически род – роднина на папи, патриарси, императори, дори на древни български ханове. А хановете са синове на древни

богове. И така Княгинята носела кръвта не древните богове, хановете, царете, дъра-дъра. (Георгиев, 2016, с. 81)

По-късно се казва, че княгинята е дъщеря на ръководителя на държавата, който към 1981 г. е на власт от почти 30 години. Тодор Живков става генерален секретар на ЦК на БКП през 1954 г. Загатва се и Възродителният процес. „(...) тръгнал да присъединява турците, за да ги направи българи (...) Опитал се със сила вместо с пари. И тази негова грешка спряла раждането на новия български народ с цели 50 години.“ (Георгиев, 2016, с. 203) Прозвището на Княгинята също така препраща към националноидентификационното клише за Райна Княгиня.

Осмиването на псевдоисторическия български патриотизъм е сред основните цели на романа, постигната именно чрез сектата на трансменталистите. Една от теориите за произхода на българите, лежаща единствено върху патриотично желание да се докаже величието на българите, а не върху истински исторически проучвания, извори или открития направени при археологически разкопки, обвързва българите с траките. Това се прави от желанието да се открият по-дълбоки корени на българите, с което би следвало да се докаже величието на нацията. В статията си „Древнотракийското културноисторическо наследство: употреба и злоупотреба“ тракологът Ваня Лозанова-Станчева разглежда проблема за псевдоисторическите теории за произхода на българската нация.

...на Балканите асоциирането на модерните нации с античния субстрат се модифицира в болезнено усилие към „по-дълга темпорална приемственост“ и автохтонизъм, което ражда влечението към асоцииране на модерните нации с античния субстрат. Българската нация не е изключение. (Лозанова-Станчева, 2021, с. 26)

Днешните квазинаучни теории, свързани с траките, почиват на идеите на Цани Гинчев от XIX век, според които тракийските племена са продължили развитието си, просто историята е променила името на племената от траки на славяни, които са се смесили със славянското племе „бугари“ (Лозанова-Станчева, 2021, с. 26). Другата предпочитана теория е от началото на XX век и принадлежи на д-р Ганчо Ценов. В своя труд „Произходът на българите и начало на българската държава и българската църква“ той излага теорията, че българите водят началото си от смесването на хуно-българи и готи/гети. „Славяните са по-новото име на гетите, Мизия е България, а българите са мизи, които не само са стар тракийски, но и троянски народ.“ (Лозанова-Станчева, 2021, с. 28)

Не бива да се пропуска и връзката между Людмила Живкова и политиките ѝ за пропагандиране на величието на българската нация, които безспорно Васил

Георгиев осмива в „Екс орбита“. През 70-те години, докато Людмила Живкова е първо заместник-председател, а по-късно и председател на Комитета за култура и изкуство българската култура следва нейните идеи и политики за развитие.

През този период, наричан „разцвет на социалистическата култура и изкуство“, се активизира и международният културен обмен, пропагандират се постиженията на тракийската и средновековната българска култура в чужбина. (Исаев, 2023, с. 53-75)

Траките се превръщат в средството за легитимиране на величието на нацията, а с тях и на социалистическата власт. Наред с тях честванията около 1300-годишнината на България, отново лансирани от Людмила Живкова, допълнително имат за цел да парадират с богатата българска история.

Шовинизмът в „Екс орбита“ се противопоставя на факта, че четейки романа оставаме с впечатление, че същински българи почти не са останали. Повечето герои носят чужди имена или директно се казва, че са наследници на преселници. Съществуват цели градове, населени само от имигранти. В романа е описано как вследствие на множество природни катаклизми по света България със своя умерен климат е станала привлекателна за бежанците.

Този парадокс обяснява нуждата от универсалния български разум-организъм.

Такива туристи не можеш да излъжеш със златно минало, а само със златно бъдеще. Затова им казали: „Знаете ли колко лесно можете да станете българи?“. Като хора, изминали толкова много път, те били податливи и бързо приели Разума за някаква симпатична странност на новото си мирно и умерено в температурно отношение общество. (Георгиев, 2016, с. 231).

В този смисъл псевдонаучната секта на трансменталистите играе ролята на средство за пропагандиране на национални идеали и за по-лесно справяне с прииждащите имигранти.

Сектата на трансменталистите настоява за строга научност и отричане на съществуването на бог. Въпреки това религиозността присъства в цялостното устройство на сектата. Техният бог е Разумът, по чийто адрес те изричат фразите: „неведоми са пътищата на Разума“ и „всеобхватен е умът на Разума“.

Това доказало съвсем безспорно съществуването на Разума – не като Бог, не като Несъзнаваното, а като проявление на материята – различно от познатото

ни, но все пак материално и като такава – подлежащо на научно обяснение.
(Георгиев, 2016, с. 82)

Антиподът на сектата на трансменталистите е Бялото учение. Основната разлика между двете секти е вярата в Бог. Поради претенциите на трансменталистите за строга научност те отхвърлят Бог, докато Бялото учение вярва, че Княгинята е пратена от Бог. Оказва се, че не вярата в Бог е причина двете секти да не се харесват, а политически интереси.

Става ясно, че целта на трансменталистите е да поемат цялото управление на разпокъсаната държава. По-богатите градове са установили автономия, като богатия на въглища и плодородна почва Света Петка, както и Самоград, в който, контрабандата на близката граница носи приходи. Друг такъв автономен град е градът Човека-риба, населен с преселници. Трансменталистите искат да управляват тези градове и ресурсите им.

За Бялото учение се казва: „Бялото учение и тайните му общества проникваха навътре и ръководеха планетата в навечерието на века, дори и днес, макар и тайно, в заговори. (...) Дълго време мина преди лидерите на Бялото учение да бъдат издирени и разобличени (...) Но явно това не беше достатъчно, учението още имаше корени (...) съществуваха дори някои държави на Бялото учение.“ (Георгиев, 2016, с. 135)

Не е трудно да се направи връзката между Бялото учение и Бялото братство. На първо място е очевидното сходство в имената. Бялото братство възниква в България в периода 1895–1900 г., когато Петър Дънов (бивш учител, роден във варненско село, получил теософско образование в Америка) започва да установява връзка с различни хора от страната, притежаващи сходни на неговите убеждения. (Лефтеров, 2018, с. 92) Само за две десетилетия групата нараства до няколко хиляди с клонове в цяла България. Мотивация за високият интерес към Бялото братство българските архиереи от 1922 г. намират в разочарованията на хората след двете балкански и Първата световна война. (Лефтеров, 2018, с. 98)

Днес е трудно да бъде установен техният брой, тъй като в Бялото братство не съществува формално членство, а последователите му могат да принадлежат към която църква искат. Освен това то няма ръководни органи, стройна структура и процедури. (Лефтеров, 2018, с. 94)

Въпреки че Петър Дънов възприема своите учения като продължение на християнството, Бялото братство не може да се причисли към християнството. Ученията на Дънов признават отхвърлените от църквата окултни учения като идеите за прераждането и кармата. Също така виждането му за триединството на

Бог силно се отличава от това на църквата. Вместо Отца, Син и Светия Дух, за Дънов трите проявления на Бог са любовта, мъдростта и истината. (Лефтеров, 2018, с. 97).

На Бялото учение не е обърнато толкова голямо внимание, за разлика от трансменталистите. Бялото учение е сектата на особняците, заклеена от трансменталистите и атеистите заради вярата им в Бог и от християните заради еретичните им учения.

Не само сектите, но и религията въобще заема огромно място в романа и това не е изненада. Светът както го описва Васил Георгиев е изправен пред множество кризи: климатични, политически, обществени. Доказано е, че хората се обръщат към религията и особено към алтернативни религиозни практики, когато не се чувстват сигурни в света, в който живеят, когато са загубили вяра в институциите и способностите си да се справят с належащите проблеми. От своя страна тези алтернативни религиозни учения се възползват от уязвимостта на хората, за да прокрадват своите конспиративни идеи, да набират средства и да оказват влияние над хората. Точно това е онагледено в „Екс орбита“ с лидерът на сектата на трансменталистите Покровски, който иска монопол на властта.

В заключение

Въпреки множеството си разлики и двата романа представят сходен коментар относно мястото на религията в България. И в двата романа населението масово не вярва в религията, била тя християнство или нещо друго. Но същевременно сектанството, окултното и конспиративните теории оказват своето влияние над обществото.

В „2084-та“ сектата е средство за героите да потърсят алтернатива на статуквото, общност, в която героите могат да се радват на автономия от лъжливо моралния свят, в който живеят. За съжаление тази секта е повърхностно описана и изглежда като недообмислено решение, взето в последния момент за постигане на незадоволителен край на романа.

В „Екс орбита“ сектите се опитват да се наложат като статукво, а вярата в тях свидетелства за необразоваността, наивността и уязвимостта на обществото, както фиктивното, така и реалното.

Независимо от художествените си достойнства и слабости, двата романа сякаш се явяват потвърждение на радикалната теза на Йордан Ефтимов, че ядрото на високата литература в обозримото бъдеще, при това на литературата в света, а не само българската, неизбежно ще принадлежи на дистопиите:

Бъдещето на литературата обаче (не на книгите за разтуха) е в проверката на утопиите. Никой няма да ми повярва, че сред най-актуалните днес автори са Аристофан и Лукиан, чиято „Истинска история“ все едно е написана току-що. Но онези, които се жалват, че голямата литература е била някога, често са склонни да се фиксират в епохата на Едгар По и Жул Верн, в мрачните авангарди след Първата световна или в 60-те години на ХХ век. Истинският критически удар обаче не идва от Жул Верн, а от Вилие дьо Лил Адан, който се фиксира върху темата за манипулацията – реклама в небето, машина за ръкопляскане, изкуствени жени, които превъзхождат във всичко естествените. Политическите дистопии на Александър Беляев, Андрей Платонов, Михаил Булгаков, Карел Чапек, Франц Кафка зареждат полето с теми, валидни и днес. 60-те и 70-те години дадоха Филип Дик, когото Фредрик Джеймисън нарича „Шекспир на научната фантастика“, с кошмарната тема за симулациите и за възможността да се живее в напълно илюзорен свят. (Ефтимов, 2019, с. 285-286)

А дистопиите са се самонатоварили със задачата да покажат не само ужаса от тоталитарните режими, а най-вече потресаващата сила на конспиративните теории и манипулациите с колективните идентичности, сред които и националните.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Георгиев, В. (2016)** *Екс орбита*, Пловдив: Хермес. [Georgiev, V. (2016) *Eks orbita*, Plovdiv: Hermes.]
- Елиът, Т. С. (1993)**, *Избрани стихове*, прев. от англ. Ц. Стоянов, София: Народна култура. [Eliat, T. S. (1993), *Izbrani stihove*, prev. ot angl. Ts. Stoyanov, Sofia: Narodna kultura.]
- Ефтимов, Й. (2009)**, „Спасение от безсмъртието“, *Капитал Лайт*, 14 май 2009. Достъпен на: https://www.capital.bg/light/revju/knigi/2009/05/14/718958_spasenie_ot_bezsmurtieto/. (Прегледан: 6 октомври 2025) [Eftimov, Y. (2009), „Spasenie ot bezsmartieto“, Kapital Layt, 14 may 2009. Dostapen na: https://www.capital.bg/light/revju/knigi/2009/05/14/718958_spasenie_ot_bezsmurtieto/. (Pregledan: 6 oktombri 2025)]
- Ефтимов, Й. (2019)** *Литература около нулата. Сбъднати и несбъднати проективни анализи и ангажирани прогнози*. София: Просвета. [Eftimov, Y. (2019) *Literatura okolo nulata. Sbadnati i nesbadnati proektivni analizi i angazhirani prognozi*. Sofia: Prosveta.]
- Игов, А. (2016)** „Огнения хронограф“, *Култура*, бр. 27, 22 юли 2016. Достъпен на: https://newspaper.kultura.bg/bg/print_article/view/25005. (Прегледан: 11 октомври

2025) [Igov, A. (2016) „Ognenia hronograf“, Kultura, br. 27, 22 yuli 2016. Dostapen na: https://newspaper.kultura.bg/bg/print_article/view/25005. (Pregledan: 11 oktomvri 2025)]

Исаев, Д. (2023) „Науката за древността въпреки социализма“, В: *История и надежда. Юбилеен сборник в памет на проф. Пламен С. Цветков*. София: Нов български университет. [Isaev, D. (2023) „Naukata za drevnostta vapreki sotsializma“, V: Istorია i nadezhda. Yubileen sbornik v pamet na prof. Plamen S. Tsvetkov. Sofia: Nov balgarski universitet.]

Кирова, М. (2024) „Литература, власт и въображение: потребността от дистопия в българския роман през XXI век“, *Лингвистика, интерпретация, концепции*, 1/2024. Достъпен на: <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=1384782>, 95-96. (Прегледан: 6 октомври 2025). [Kirova, M. (2024) „Literatura, vlast i vaobrazhenie: potrebnostta ot distopia v balgarskia roman prez XXI vek“, Lingvistika, interpretatsia, kontseptsii, 1/2024. Dostapen na: <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=1384782>, 95-96. (Pregledan: 6 oktomvri 2025)]

Левчев, В. (2009) *2084-та*, София: Жанет 45. [Levchev, V. (2009) 2084-ta, Sofia: Zhanet 45]

Левчев, В., (2021) „Вавилонска кула ли строим? (За разбъркването на езиците и Словото)“, блог на Владимир Левчев, 22 януари 2021. Достъпен на: <https://vladimirlevchev.blogspot.com/2021/01/blog-post.html>. (Прегледан: 11 октомври 2025). [Levchev, V., (2021) „Vavilonska kula li stroim? (Za razbarkvaneto na ezitsite i Slovoto)“, blog na Vladimir Levchev, 22 yanuari 2021. Dostapen na: <https://vladimirlevchev.blogspot.com/2021/01/blog-post.html>. (Pregledan: 11 oktomvri 2025)]

Лефтеров, Ж. (2018) *Религиозната политика на Българската комунистическа партия и Бялото братство*. София: Нов български университет. [Lefterov, Zh. (2018) Religioznata politika na Balgarskata komunisticheska partia i Byaloto bratstvo. Sofia: Nov balgarski universitet.]

Лозанова-Станчева, В. (2021) „Древнотракийското културноисторическо наследство: употреба и злоупотреба“, *Heritage BG*, 1, 2021. Достъпен на: <https://periodicals.uni-sofia.bg/index.php/AR-NBg/article/view/1382>. (Прегледан: 11 октомври 2025). [Lozanova-Stancheva, V. (2021) „Drevnotrakiyskoto kulturnoistoricheskо nasledstvo: upotreba i zloupotreba“, Heritage BG, 1, 2021. Dostapen na: <https://periodicals.uni-sofia.bg/index.php/AR-NBg/article/view/1382>. (Pregledan: 11 oktomvri 2025)]

Николчина, М., Кьосев, А. (2017) „Васил Георгиев, Екс орбита“, *Култура*, бр. 7, 24 февруари 2017. Достъпен на: <https://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/25759>. (Прегледан: 11 октомври 2025). [Nikolchina, M., Kyosev, A. (2017) „Vasil Georgiev,

Eks orbita“, Kultura, br. 7, 24 fevuari 2017. Dostapen na: <https://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/25759>. (Pregledan: 11 oktombri 2025)]

Скрински, Р. (2021) „Властови употреби на миналото в контекста на юбилея „1300 години България“, *Съвременна лингвистика*, 2/2021, 35-47. Достъпен на <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1061431>. (Прегледан: 11 октомври 2025).
[Skrinski, R. (2021) „Vlastovi upotrebi na minaloto v konteksta na jubileya „1300 godini Bulgaria“, *Savremenna lingvistika*, 2/2021, 35-47. Dostapen na <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1061431>. (Pregledan: 11 oktombri 2025)]

Johnson, H. (2016) „Questions of Ethics: How Family Planning changed under Indira Gandhi's Emergency“. *Waterloo Historical Review*, vol. 8. Available from: <https://openjournals.uwaterloo.ca/index.php/whr/article/view/69/61> (Viewed: 8 February 2026)

Stern, A. M. (2016) „Eugenics, sterilization, and historical memory in the United States“. *SciELO*. Available from: <https://www.scielo.br/j/hcsm/a/G7rYcFkYsWQbrFc3kbYY7wL/?lang=en> (Viewed: 8 February 2026)

Conspiracy theories and national identity: bulgarian dystopia

Milena Galunska
New Bulgarian University
ORCID ID: 0009-0005-1487-3253
email: milena.t.galunska@gmail.com

Abstract. The text examines two contemporary Bulgarian dystopian novels – “2084” by Vladimir Levchev and “Exorbit” by Vasil Georgiev – and the societal problems they explore.

Both novels satirize the ways in which corrupt elites use conspiracy theories, disinformation and nationalist propaganda to control the population. Particular emphasis is placed on religion, specifically on the formation of cults and their use as a medium for popularizing ideologies.

Keywords: dystopia, propaganda, conspiracy, nationalism, power, religion, cult